

Sygn. akt IV CSK 379/11

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 maja 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Z. G.

przeciwko Agencji Nieruchomości Rolnych w W. i Hodowli Zarodowej Zwierząt K.

Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w K.

o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 18 maja 2012 r.,

skargi kasacyjnej pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych w W.

od wyroku Sądu Okręgowego

z dnia 14 kwietnia 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 15 grudnia 2010 r. uzgodnił treść prowadzonych w tym Sądzie ksiąg wieczystych KW x i KW y z rzeczywistym stanem prawnym w ten sposób, że w pierwszej z nich w dziale II w miejsce Skarbu Państwa – Agencji Nieruchomości Rolnych oraz w drugiej w dziale II w miejsce Hodowli Zarodowej Zwierząt K. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością z siedzibą w PGR K. wpisał powódkę Z. G.

Sąd Okręgowy wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanej Agencji Nieruchomości Rolnych w W. od wyroku Sądu Rejonowego w części uwzględniającej powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej KW x i orzekł o kosztach procesu. Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia i wnioski.

W księdze wieczystej KW x prowadzonej dla nieruchomości składającej się z działek oznaczonych nr 24, 33, 35, 54, 57, 52/4 i 52/1 o łącznej powierzchni 178,97 ha, położonych we wsi S., gmina J., jako właściciel został wpisany Skarb Państwa – Agencja Nieruchomości Rolnych. Wymienione działki wchodziły w skład majątku „S.” obejmującego łącznie 204,9252 ha (w tym 188 ha użytków rolnych) i stanowiły własność J. B. Po jego śmierci, aktem notarialnym z dnia 24 lipca 1933 r. majątek ten został podzielony na cztery części między spadkobierców: A. B., W. B., W. (po mężu) Ś. i J. B.; powódka jest ich spadkobiercą.

Majątek „S.” został przejęty przez Skarb Państwa na podstawie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, chociaż żadna z jego czterech części wydzielonych po podziale dokonanym w 1933 r. nie obejmowała gruntów rolnych o powierzchni przekraczającej 50 ha. Wojewoda B. prawomocnym orzeczeniem z dnia 21 listopada 1948 r. stwierdził, że przejęty majątek, podzielony między spadkobierców J. B., nie podlega przepisom dekretu o reformie rolnej. Nie zważając na to, Urząd Wojewódzki w B. Dział Rolnictwa i Reform Rolnych w listopadzie 1949 r. przejął grunty tego majątku i wcielił do Państwowego Gospodarstwa Rolnego w K.

Oceniając tak ustalony stan faktyczny Sąd Okręgowy uznał, że wpis do księgi wieczystej KW x Skarbu Państwa – Agencji Nieruchomości Rolnych, jako właściciela nieruchomości objętej tą księgą, został dokonany bezprawnie, gdyż jego podstawę stanowiły zaświadczenie Kierownika Urzędu Rejonowego w M. z dnia 21

października 1992 r. stwierdzające, że działki o obecnych numerach geodezyjnych 24, 33, 35, 52, 54 i 57 o powierzchni 182,06 ha, położone we wsi S., zostały przejęte przez Skarb Państwa na podstawie przepisów dekretu o reformie rolnej oraz protokołu w sprawie przejęcia na cele reformy rolnej. Żaden z tych aktów nie stanowi decyzji administracyjnej oraz podstawy nabycia własności.

Strona pozwana nie ma innego tytułu prawnego do spornej nieruchomości. W szczególności nie wykazała, że nieruchomość ta przeszła na własność Państwa na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz. U. Nr 17, poz. 71 ze zm.). Nabycie własności na podstawie wymienionej ustawy wymagało potwierdzenia decyzją administracyjną (art. 16 ust. 3). Tymczasem strona pozwana nawet nie twierdziła, że decyzja taka została wydana.

Tytuł prawny do przedmiotowej nieruchomości posiada niewątpliwie powódka; wynika on ze złożonych do akt sprawy postanowień spadkowych oraz z umowy darowizny zawartej w dniu 7 grudnia 2007 r. między powódką a J. Ś. Okoliczność, że postanowienia spadkowe (z wyjątkiem postanowienia stwierdzającego nabycie spadku po W. Ś.) nie zawierają orzeczenia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego, nie pozbawia powódki legitymacji czynnej w niniejszej sprawie.

A. B. zmarła 21 marca 1956 r., a nabycie spadku po niej stwierdzone zostało przez sąd postanowieniem z dnia 29 stycznia 1998 r. Jej zstępni nie mogli przed dniem 5 lipca 1963 r. – stosownie do art. LVI § 1 i 2 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 ze zm.) - objąć w posiadanie przypadającej im części gospodarstwa rolnego ani spełnić na dzień 5 lipca 1963 r. warunków przewidzianych w art. 1059-1060 k.c. Te same uwagi odnoszą się odpowiednio do dziedziczenia po W. B. Gdyby majątek ziemski nie został rodzinie B. bezprawnie odebrany, to doszłoby do dziedziczenia gospodarstwa rolnego po spadkobiercach J. B.

Orzekania o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego w postanowieniach o stwierdzeniu nabycia spadku po J. H. oraz W. B. było zbędne. Oba te spadki otworzyły się po dniu 14 lutego 2004 r., zaś art. 1059 k.c. w zakresie, w którym

odnosi się do spadków otwartych od tego dnia został uznany za niekonstytucyjny wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r., P 4/99 (OTK 2001, nr 1, poz. 5). Nadto, dziedziczenie po zmarłej J. H. zostało stwierdzone na podstawie testamentu z dnia 17 marca 1992r., a więc po odstąpieniu - w wyniku nowelizacji Kodeksu cywilnego, dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. (Dz. U. Nr 55, poz. 321) – od ustawowego regulowania testamentowego dziedziczenia gospodarstw rolnych.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 k.p.c., pozwana Agencja Nieruchomości Rolnych w W. podniosła zarzuty naruszenia:

- art. 16 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (dalej: „ustawa z dnia 12 marca 1959 r.”) przez błędną wykładnię i niezastosowanie w następstwie uznania, że nieruchomość objęta księgą wieczystą KW x nie przeszła na własność Skarbu Państwa wobec braku decyzji właściwego organu;

- art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w związku z art. 1059 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 14 lutego 2001 r. i art. LVI § 1, 2 i 3 Przepisów wprowadzających Kodeks cywilny oraz art. 677 § 2 i 3 k.p.c. w brzmieniu obowiązującym przed 2 października 2008 r. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez błędną wykładnię i bezzasadne uznanie, że w postępowaniu o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym sąd może orzekać o dziedziczeniu przez spadkobierców gospodarstwa rolnego w sytuacji, gdy w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku nie orzeczono w tym przedmiocie, a w konsekwencji bezzasadne przyjęcie, że spadkobiercy po A. B. i W. B. mogli dziedziczyć gospodarstwo rolne;

- art. 177 § 1 pkt 3 k.p.c. przez jego niezastosowanie i niezawieszenie postępowania do czasu rozstrzygnięcia przez właściwy organ administracji publicznej, czy przedmiotowa nieruchomość przeszła na własność Państwa na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 1958 r., mimo że przed Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi toczy się postępowanie dotyczące majątku „S.” ;

- art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w związku z art. 6 k.c., art. 232 *in fine* k.p.c. w związku z art. 278 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c. przez nieprzeprowadzenie dowodu z opinii biegłego geodety i niezasadne przyjęcie, że powódka wykazała pełną tożsamość nieruchomości jej poprzedników prawnych z nieruchomością aktualnie objętą księgą wieczystą KW x, co doprowadziło do błędnego uznania powódki za legitymowaną czynnie w odniesieniu całej tej nieruchomości;

- art. 386 § 4 k.p.c. przez nierozpoznanie istoty sprawy wskutek uchylenia się przez Sądy obu instancji od rozstrzygnięcia, czy przedmiotowa nieruchomość przeszła na własność Skarbu Państwa na podstawie przepisów ustawy z dnia 12 marca 1958 r. oraz od ustalenia istnienia po stronie powódki pełnej legitymacji czynnej, tj. w odniesieniu do całej nieruchomości.

Powołując się na tak ujęte podstawy kasacyjne, pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i uwzględnienie apelacji, ewentualnie o uchylenie tego orzeczenia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia i kosztach postępowania kasacyjnego.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powódka wniosła o jej oddalenie i zasądzenie na jej rzecz od pozwanej kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługiwała na uwzględnienie, chociaż nie wszystkie podniesione w niej zarzuty mogły być uznane za usprawiedliwione.

Oczywiście bezzasadny okazał się zarzut obrazy art. 386 § 4 k.p.c. Przede wszystkim zauważyć należy, że podstawy skargi kasacyjnej nie mogą stanowić zarzuty kierowane pod adresem sądu pierwszej instancji, gdyż zaskarżeniu tym środkiem odwoławczym podlega wyłącznie orzeczenie sądu drugiej instancji (art. 398¹ § 1 k.p.c.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało już wyjaśnione, że o naruszeniu tego przepisu można mówić wtedy, gdy sąd drugiej instancji, mimo stwierdzenia nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy bądź konieczności przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości i powinności uchylenia wyroku, wydał inne niż przewidziane nim rozstrzygnięcie. Nierozpoznanie istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. zachodzi natomiast wówczas, gdy sąd pierwszej instancji nie wniknął w ogóle w całokształt okoliczności sprawy, nie

z badał merytorycznej podstawy powództwa, jak też, gdy rozstrzygnięcie nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy. Stwierdzenie tego uchybienia stwarza sądowi drugiej instancji możliwość, a nie obowiązek uchylenia wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Nie ma przeszkód, aby sąd drugiej instancji wydał orzeczenie kończące postępowanie, jeśli uzna, że materiał dowodowy zezwala na prawidłowe zastosowanie prawa materialnego (zob. m.in. wyroki: z dnia 3 grudnia 2010 r., I CSK 123/10, niepubl.; z dnia 26 stycznia 2011 r., IV CSK 299/10, niepubl. oraz postanowienie z dnia 3 czerwca 2011 r., III CSK 330/10, niepubl.).

Skarżąca upatrywała naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. w nierozpoznaniu istoty sprawy przez Sąd Okręgowy, a więc w uchybieniu w ogóle nie objętym hipotezą tego przepisu.

Zamierzonego skutku nie mógł wyrzucić zarzut naruszenia art. 16 ust. 1 i 3 ustawy z dnia 12 marca 1958 r., za pomocą którego skarżąca usiłowała wykazać dopuszczalność samodzielnego stwierdzenia przez sąd orzekający w procesie o uzgodnienie stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym spełnienia przesłanek przejęcia nieruchomości rolnej z mocy tej regulacji. W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się pogląd jednoznacznie wyłączający taką możliwość i wskazujący, że orzekanie o przejęciu zostało zastrzeżone w art. 16 ust. 3 wymienionej ustawy do drogi postępowania administracyjnego (zob. orzeczenia: z dnia 21 sierpnia 1959 r., I CR 964/58, OSNCK 1961, nr 2, poz. 42 i z dnia 14 listopada 1960 r., II CR 386/59, OSNC 1962, nr 3, poz. 88; postanowienia: z dnia 13 lutego 1963 r., II CR 120/62, OSNPG 1963, nr 7, poz. 43 oraz z dnia 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 747/09, niepubl.; wyroki z dnia 8 maja 2002 r., III CKN 762/00, OSNC 2003, nr 3, poz. 43 i z dnia 27 sierpnia 2008 r., II CSK 105/08, niepubl.). Sąd Okręgowy, odwołując się do tego poglądu, nie naruszył wymienionych przepisów. Skarżący zapatrywaniu temu nie przeciwstawił żadnych argumentów podważających jego trafność. Na marginesie należy zauważyć, że poprzednik prawny skarżącej domagał się stwierdzenia zasiedzenia przedmiotowej nieruchomości na swoją rzecz, a więc miał pełną świadomość tego, że nie przysługuje mu żaden tytuł prawny do tej nieruchomości; wniosek zgłoszony w tym przedmiocie został prawomocnie oddalony.

W uzasadnieniu powołanego wyżej wyroku z dnia 27 sierpnia 2008 r. Sąd Najwyższy rozważając kwestię skutków uchylecia art. 16 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. - z mocy art. 58 pkt 2 ustawy z dnia 19 października 1991 r. o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (Dz. U. Nr 107, poz. 464 ze zm.) - zwrócił uwagę na zasadniczy cel tej regulacji, wynikający już choćby z samego jej tytułu. Niewątpliwie ustawa z dnia 12 marca 1958 r., mająca charakter epizodyczny, była kolejną próbą uporządkowania stanów prawnych nieruchomości objętych zmianami stanu posiadania i własności w trakcie przeprowadzania reformy rolnej. Skoro w ustawie tej nie przewidziano przejścia własności wskutek tylko wejścia jej w życie, można zasadnie twierdzić, że derogacja art. 16 po niemal 30 latach obowiązywania oznacza wyczerpanie uprawnień Skarbu Państwa wynikających z przeprowadzenia reformy rolnej w związku ze "skonsumowaniem" przepisu, tzn. wyczerpania się stanów faktycznych uzasadniających orzekanie o przejęciu własności. Wniosek taki jest usprawiedliwiony tym bardziej, że na Agencję Własności Rolnej Skarbu Państwa nałożono obowiązki sprzedaży gruntów rolnych pozostałych po państwowych gospodarstwach rolnych. Wyjaśnia to przyczynę wyeliminowania z obowiązującego systemu prawnego przepisu określającego drogę prawną do aktów ekspropriacyjnych związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej.

Podsumowując ten wątek rozważań Sąd Najwyższy wskazał, że nie ma uzasadnionych podstaw do wniosku, że w następstwie uchylecia tego przepisu zmianie uległ stan prawny i kompetencję do orzekania o przejęciu nieruchomości na rzecz Skarbu Państwa przeszły na sądy powszechne.

Stojąc na gruncie tego zapatrywania, aprobowanego przez skład orzekający, należy uznać, że po uchyleciu art. 16 ustawy z dnia 12 marca 1958 r., w związku z wyczerpaniem się przewidzianej w nim formuły porządkowania spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej, nie jest możliwe uzyskanie decyzji administracyjnej o przejęciu na własność Skarbu Państwa nieruchomości rolnej w trybie tej ustawy. Skarżąca nie wykazała, aby przed Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi toczyło się postępowanie w przedmiocie wydania decyzji orzekającej o przejęciu przez Skarb Państwa nieruchomości rolnych wchodzących

w skład Majątku S. W konsekwencji, zarzut naruszenia art. 177 § 1 pkt 3 należało ocenić jako bezzasadny.

Chybiony wreszcie okazał się zarzut naruszenia art. 10 ust. 1 u.k.w.h. w związku z art. 6 k.c. oraz art. 232 w związku z art. 278 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c. Wbrew twierdzeniom skarżącej, podstawę dokonanej przez Sąd Okręgowy oceny tożsamości gruntów objętych księgą wieczystą Kw x z gruntami wchodzącymi w skład majątku „S.” nie była prywatna opinia geodety H. F., lecz dokumenty, w oparciu o które wpisano w tej księdze Skarb Państwa – Agencję Nieruchomości Rolnych (poprzednika prawnego skarżącej) jako właściciela nieruchomości. Dokumenty te, tj. zaświadczenie Urzędu Rejonowego w M. stwierdzające, że działki o numerach 24, 33, 35, 52, 54 i 57 wchodziły w skład majątku ziemskiego należącego do poprzedników prawnych powódki oraz odbitkę mapy ewidencyjnej wsi S. z adnotacją Kierownika Oddziału Geodezji i Gospodarki Komunalnej Urzędu Rejonowego w M., potwierdzającą przejęcie tego majątku na cele reformy rolnej, Sąd Okręgowy uznał za dokumenty urzędowe, których prawdziwości skarżąca nie kwestionowała. Moc dowodowa dokumentu urzędowego wynikająca z art. 244 § 1 k.p.c., przy uwzględnieniu art. 252 k.p.c., polega na domniemaniu zgodności z prawdą oświadczenia uprawnionego organu, zawartego w pochodzącym od niego dokumencie. Sąd Okręgowy nie miał zatem uzasadnionych podstaw do zasięgnięcia dowodu z opinii biegłego geodety w celu weryfikacji stwierżeń zawartych w tych dokumentach.

Nie można natomiast odmówić słuszności zarzutowi skarżącej podważającemu stanowisko Sądu Okręgowego w kwestii dopuszczalności rozstrzygnięcia w sprawie z powództwa wytoczonego na podstawie art. 10 u.k.w.h. o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego.

Zgodnie z art. 677 § 2 k.p.c. – w brzmieniu obowiązującym do dnia 2 października 2008 r., mającym zastosowanie do spadków otwartych przed dniem 14 lutego 2001 r. (art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 24 sierpnia 2007 r. o zmianie ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 181, poz. 1287) – w wypadku, gdy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne podlegające dziedziczeniu z ustawy, sąd wymieni w treści tego postanowienia spadkobierców dziedziczących to gospodarstwo oraz ich udziały w nim. Stosownie zaś do

obowiązującego na powyższej zasadzie art. 677 § 3 k.p.c., jeżeli w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku nie orzeczono o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego, sąd wyda w tym przedmiocie postanowienie uzupełniające. Obowiązek orzeczenia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego wchodzącego w skład spadku otwartego przed dniem 5 lipca 1963 r. przewidziany został w art. XX ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 297 ze zm.).

Z treści przytoczonych przepisów wynika, że o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego może rozstrzygnąć wyłącznie sąd spadku w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, ewentualnie w postanowieniu uzupełniającym to orzeczenie; kompetencji takiej nie ma sąd rozpoznający powództwo na podstawie art. 10 u.k.w.h. W orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono, że wniosek o wydanie postanowienia uzupełniającego jest dopuszczalny w każdym przypadku niezamieszczenia w orzeczeniu o stwierdzeniu nabycia spadku rozstrzygnięcia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego, niezależnie od tego, czy spadkodawca rzeczywiście pozostawił takie gospodarstwo (zob. postanowienie z dnia 28 czerwca 1976 r., III CRN 91/76, OSNCP 1977, nr 3, poz. 52). Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku w zakresie, w jakim nie rozstrzyga o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego nie ma mocy wiążącej wynikającej z art. 365 k.p.c. (zob. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2009 r., IV CSK 146/09, niepubl.).

Z ustaleń faktycznych przyjętych za podstawę zaskarżonego orzeczenia wynika, iż postanowienia stwierdzające nabycie spadku po A. B. i W. B. nie zawierają – mimo istnienia takiej potrzeby - rozstrzygnięcia o dziedziczeniu gospodarstwa rolnego. Skoro w procesie o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości ujawnionego z rzeczywistym stanem prawnym przesądzenie tej kwestii nie było możliwe, to wyrażonej przez Sąd Okręgowy oceny, że powódka w postępowaniu tym wykazała pełną legitymację czynną, nie można zaaprobować.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 orzekł, jak w sentencji.

